

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Säntti, Joonas

Title: Äänellä jonka tunnet : arvostelussa spefinovelleja sukupuolen moninaisuudesta

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © Nuoren voiman liitto 2020

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Säntti, J. Äänellä jonka tunnet : arvostelussa spefinovelleja sukupuolen moninaisuudesta. Nuori voima, (6), 62-63. <https://nuorivoima.fi/lue/arvio/aanella-jonka-tunnet-arvostelussa-spefinovelleja-sukupuolen-moninaisuudesta>

Äänellä jonka tunnet - arvostelussa spefinovelleja sukupuolen moninaisuudesta

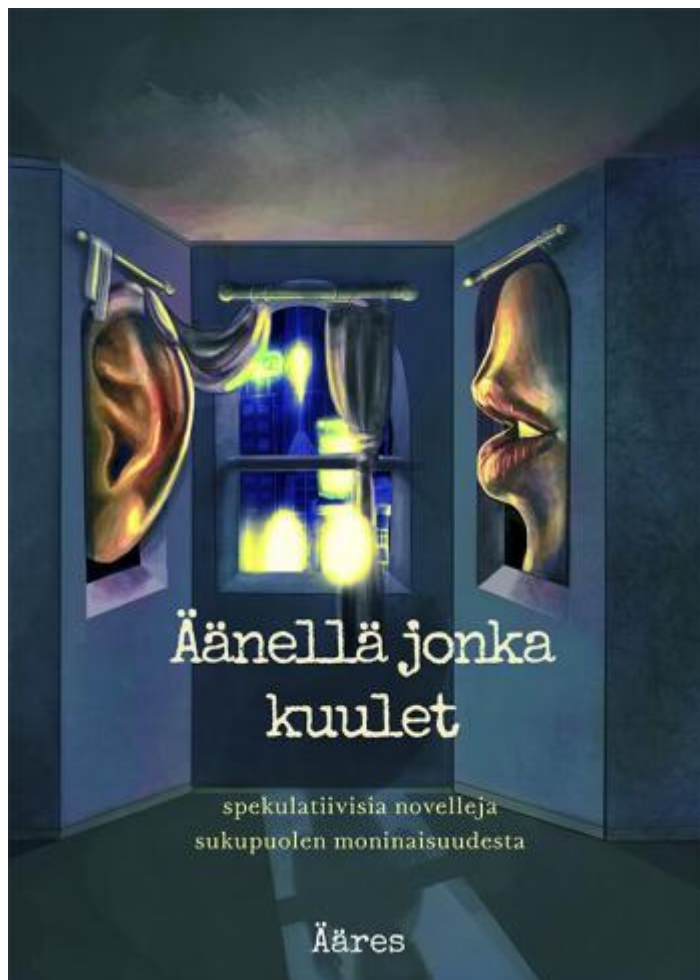
ARVIO

|

JOONAS SÄNTTI

|4.2.2020

Oudoissa maailmoissa puhuvat äänet ovat liiankin tuttuja. Miten tuoda esille kokemuksia, jotka eivät pelkästään liudenna miehen ja naisen usein aika mielivaltaisia kategorioita vaan sijoittuvat niiden ulkopuolelle?

Äänellä jonka kuulet: spekulatiivisia novelleja sukupuolen moninaisuudesta. Toim. Joonas Koiranen. 176 s. Ääres 2019.

Ezra Poundilla on seuraava usein siteerattu harjoitustehtävä kirjoittajille: kuvaile tietyn lajista puuta käyttämättä puun nimeä, mutta niin että lukija ei sekoita kuvausta johonkin toiseen puuhun. Kokeile sitten samaa ihmisestä.

Pound oli tietääkseni misogyyninen ja homofobinen fasisti, mutta joitain hyviä ideoita hänelläkin oli. Olemuksen välittäminen ilman suoraa nimeämistä, mutta silti kokemuksellisesti ja havainnollisesti, tarjoaa kiinnostavan haasteen kirjoittajalle ja voi tehdä tekstistä elävämmän. Kekseliäisyydellä, epäsuoruudella ja aistittavuudella on arvonsa silloinkin, kun teoksen keskeinen ja julki lausuttu poliittinen pyrkimys on antaa tukea ja näkyvyyttä vähemmistöidentiteetille. Ehkä varsinkin silloin.

Sukupuolisuus lienee kielen varaan jätettynä erityisen epävakaa.

Sukupuolisuus lienee kielen varaan jätettynä erityisen epävakaa. Fiktiokirjailijat ovat keksineet fantastisia tapoja hyödyntää ja häiritä niitä ennakkokäsityksiä, joiden varassa teemme tulkintoja henkilöiden sukupuolesta. Silti on vaikeaa kirjoittaa muunsukupuolisesta henkilöstä esittämättä suoraan jotain muunnelmaa väitelauseesta ”hän oli muunsukupuolinen”. Miten tuoda esille kokemuksia, jotka eivät pelkästään liudenna miehen ja naisen usein aika mielivaltaisia kategorioita vaan sijoittuvat niiden ulkopuolelle?

Uudessa kotimaisen spefin kokoelmassa *Äänellä jonka kuulet* esiintyy erityisen usein kaksi ratkaisua, joilla hahmojen ei-binäärisuus tehdään ymmärrettäväksi. Ensimmäinen liittyy nimiin, jotka ovat välillä korostetun erikoisia (Twin-Cam) mutta useammin ei-binäärisen nykysuomalaisen nimeltä kuulostavia (Kaarne, Ruska, Hukka). Toinen on suoraviivaisempi: kertoja tai henkilöt itse kommentoivat vähemmistökokemusta.

Jos kvääri ihminen tuottaisi queeria kirjallisuutta kuin hämähäkki seittiä, niin sehän ratkaisisi monta teorian ja kritiikin ongelmaa.

Kokoelman toimittaja **Joona Koiranen** korostaa lyhyessä esipuheessaan identiteetin tärkeyttä. Populaarikulttuurissa vähemmistöjä katsotaan usein cis-normatiivisesti, joten on tärkeää päästää myös muunsukupuolisiksi identifioituvat itse ääneen. Se on tärkeä lähtökohta, mutta kirjoittajan aseman ja kirjoitetun tekstin välille saatetaan tehdä turhan ehdottomia syy-seuraus-väitteitä. Jos kvääri ihminen tuottaisi queeria kirjallisuutta kuin hämähäkki seittiä, niin sehän ratkaisisi monta teorian ja kritiikin ongelmaa. Sanataiteen kannalta on myös tylsää, jos poliittiset paikannukset tuntuvat irrallisilta ja opettavaisilta.

Alaotsikossa esiintyvä sukupuolen moninaisuus tulee kokoelman mittaan vahvasti esille, mutta välillä se tuntuu muun kerronnan kannalta ”lisää vähemmistöidentiteettiä ja sekoita” - tyyliseltä reseptiratkaisulta. Juonen kehittyminen ikään kuin keskeytetään siksi aikaa, että tärkeä teema saadaan selvästi näkyville ja viesti perille. ”Oletko huomannut, kuinka avoimesti täällä suhtaudutaan sukupuolen moninaisuuteen?” kysyy päähenkilö toiselta hahmolta **Taru Luojolan** novellissa ”Pure mun ananasta”. Lukija on kyllä jo huomannut, että kaikki Batanaramissa on vapaata ja suvaitsevaista, yhtä kiistatta kuin hahmojen kotiseudulla Muricassa kaikki oli säädeltyä ja ankaraa.

Kumpi maailmoista on unta ja kumpi todellisuutta?

Asa Palon ”V-sanassa” nostetaan sivuteemaksi vähemmistöjen sisäiset normatiivisuudet. Tärkeä seikka esitetään lukijoita aliarvioivalla suoruudella: ”Auri on kuvitellut olevansa suvaitsevainen, mutta on tajunnut, että hänetkin on kasvatettu ainakin yhtä ihmisryhmää kohtaan ennakkoluuloiseksi. Auria hävettää.” Myös **Nalle Mielosen** rikkaasti kauhuelementtejä kierrättävän kummitustalonovellin kertoja kommentoi suoraan trans-

ihmisten asemaa modernin ajan hirviöinä. Uskallan väittää, että on toisiakin, luovemmin fiktion keinoja hyödyntäviä tapoja esittää nämä ajatukset.

Juonirakenteeltaan kunnianhimoisin on Palon novelli, jossa lukijaa johdatellaan ihmettelemään vuorottelevien tarinamaailmojen välistä logiikkaa ja järjestystä. Kumpi maailmoista on unta ja kumpi todellisuutta? Kiinnostavasti käynnistyy myös **Edi Kabonin** ”Sinä et ole kasvi”, jossa hyödynnetään mukavan pitkään aukkoiseksi jätettyä maailmanrakentamista. Kaapuihin puetut, vähän epämääräisesti ruumiilliset hahmot kulkevat isossa olemusvirrassa ja kommunikoivat toisilleen jonkinlaisten ajatuksia heijastavien otsaruutujen kautta.

Toisaalta nykyisessä LGBTQIA+ -teemaisessa kirjallisuudessa unohdetaan helposti, että satunnaisuus pätee myös omiin nykypositioihin.

Yhtenä toistuvana teemana esiintyy käsitteiden ja normaaleina pidettyjen järjestysten sattumanvaraisuus. Asiat voisivat olla toisinkin, luokitukset täysin erilaisia. Jossain paikassa tärkeintä on se, että sateenvarjolliset erottuvat sateenvarjottomista, ja yhdessä tulevaisuudessa lintu nimeltä varis voi olla kielletty sana. Toisaalta nykyisessä LGBTQIA+ -teemaisessa kirjallisuudessa unohdetaan helposti, että satunnaisuus pätee myös omiin nykypositioihin. Niin kaikkivaltaiselta kuin ne nyt tuntuvatkin, homoseksuaalisuuden ja heteroseksuaalisuuden tapaiset käsitteet ovat jäsentäneet maailmankuvaa vasta reilun sadan vuoden ajan. Miksi siis postapokalyptisessä tulevaisuudessa istutaan keittiöpöydässä keskustelemassa polyamoriasta ja monogamiasta kuin vuosi olisi 2019?

Äänellä, jonka kuulet spekuloi tulevaisuuksia lähinnä erilaisten dystopioiden muodossa. Dystopiat saattavat jo olla yleisin kulttuurikritiikin muoto kirjallisuudessa, koska niillä on voimaa ohjailta lukijoita miettimään kriittisesti nykyhetken valintoja ja kulttuurisia ilmiöitä. Spekulaatiivisia kauheuksia ahmiessa on kuitenkin helppo unohtaa sellaiset arkisemmat hävityksen muodot, joita on vaikeampi muokata juonikertomukseksi. Näissä novelleissa toistuu fantasiakirjallisuuden yleinen paha imperiumi -asetelma: on tukahduttava ja valvova yhteiskunta, jossa kaikki on normativisoitu ja standardisoitu. Näkökulma on yhden tai muutaman poikkeusyksilön, jotka pelkäävät erilaisuutensa ja ajatusrikostensa paljastumista. Esimerkiksi **Heidi Airaksisen** ”Chian” tulevaisuuden näyssä yhdistyvät kapitalismi ja yksilöllisyyttä kuristava totalitarismi. Kansalaisten arvostus ja liikkumisen vapaus on sidottu kulutuspisteisiin, joita saadaan ostamalla tarpeetonta krääsää ja menetetään esimerkiksi kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän rikkomisella.

Ikään kuin osaisimme kuvitella vain maailmoja, joissa kaikki on hyvin tai kaikki on huonosti.

Dystopiabuumin oheen kaipaillaan toisinaan merkittäviä, toivoja herättäviä poliittisia utopioita. Olisiko sittenkin kiinnostavampaa miettiä lisää vaihtoehtoja tälle vastakkaisuudelle, jossa utopiat toimivat ihanteina ja dystopiat pelotteina? Ikään kuin osaisimme kuvitella vain maailmoja, joissa kaikki on hyvin tai kaikki on huonosti. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä vainotaan tälläkin hetkellä monissa Euroopan maissa, joissa vapaudet ovat joiltain muilta osin kasvaneet.

Scifin lähihistoriasta löytyisi myös monitulkintaisempaa, queerimpaa dynamikkaa. Esimerkiksi **Samuel Delanyn** fantasiamaailmoissa on riemastuttavan erilaisia sukupuolijärjestyksiä ja identiteettejä, mutta niissä ei kuvata idealistista tasa-arvoa, jossa suvaitsevaisuuden lisääntyminen yhdellä ihmiselämän alueella ratkaisisi muut rakenteelliset ongelmat. Yhteiskunta, jossa sukupuoli on liukuva ja seksuaalisuus jäsentyy vaikka bi-oletuksesta käsin, voi edelleen olla sotaista, kolonisoiva ja perustaa mukavuutensa toisten

alistamiseen. Jotain tällaista moraalista kompleksisuutta kaipaisin enemmän nyky-spefin kuvitteluihin, vaikka novelleissa maailmojen rakentaminen toki jää jo tekstipituuden vuoksi viitteellisemmäksi.

Kokoelman tekijöillä on mainioita ideoita vaikkapa ananaksen monikäyttöisyydestä tai pienten kyläyhteisöjen oudoista riiteistä. Tällainen irrottelu jää kuitenkin tarinan yksityiskohtien tasolle. Vähemmistöjen kuvaamisessa hyödynnetään melko perinteisiä kertomusmalleja. Silloin kun tekstissä kohtaa hahmoja, joiden olemus ja ympäristö ovat uudenlaisia ja yllättäviä, on näiden hahmojen kokemusten ja ajatusten esittäminen turvallisinta proosan ruisleipää. Johdonmukaisesti toistuviin perusratkaisuihin lukeutuu novellin aloittaminen in medias res, päähenkilön havainnosta tapahtumajakson keskellä. Mielikuvituksellisten maailmojen keskeltä puhutteleva ääni on ehkä turhankin tuttu.